

DESPRE EPISTEMOLOGIA ȘI ONTOLOGIA TEORIEI POSTMODERNISMULUI**CHIPER Grigore**, Facultatea de Filologie,

Universitatea de Stat din Tiraspol

Rezumat: *Articolul se concentrează pe concepția a doi filozofi ai culturii, Jean-François Lyotard și Gianni Vattimo. După Lyotard, lumea părăsește o paradigmă modernă de dezvoltare și circumscrie unei alteia, postmoderne. Spre deosebire de vechea paradigmă, care se sprijinea pe credința în așa-numitele meta-narațiuni, noua paradigmă arată că lumea actuală se îndreaptă spre mai mulți poli de atracție fără a privilegia vreunul. Teoria postmodernă intră în relație directă cu dezvoltarea societății și a culturii sub semnul primitor al democrației mondiale. Vattimo subliniază rolul extrem de important al artei în noua paradigmă postmodernă care câștigă teren.*

Cuvinte-cheie: *postmodern, postmodernism, meta-narațiune, gândire „slabă”.*

Abstract: *The article focuses on the conception of two philosophers of culture, Jean-François Lyotard and Gianni Vattimo. According to Lyotard, the world leaves a modern paradigm of development and circumscribes another, postmodern one. Unlike the old paradigm, which relied on belief in so-called meta-narratives, the new paradigm shows that today's world is moving towards more poles of attraction without privileging any. Postmodern theory is directly related to the development of society and culture under the welcoming sign of world democracy. Vattimo emphasizes the extremely important role of art in the new postmodern paradigm that is gaining ground.*

Keywords: *postmodern, postmodernism, meta-narrative, "weak" thinking.*

Una dintre cele mai interesante și mai lucide analize epistemologice a relației dintre modernism și postmodernism aparține lui Jean-François Lyotard [1]. Lyotard pornește de la programul iluminismului european, cu credința sa în rațiune și în marile scenarii teleologice, care așază omul în centrul existenței (homocentrism) și căruia îi prevede un progres nelimitat. Din acest program s-au desprins „marile povestiri” ale epocii progresului („dialectica spiritului, hermeneutica sensului, emanciparea subiectului național sau muncitor, dezvoltarea bogăției”), care au avut în gândirea europeană un caracter legitimator. „Gândirea umanistă și-a sprijinit pe ele toate iluziile despre «predestinația» ființei umane și toate pretențiile de a explica până la capăt, definitiv și coerent, omul și destinul său în lume”, scrie Mircea Cărtărescu în *Postmodernismul literar românesc* [2, p. 23]. Impulsionat de tezele raționalismului iluminist, omul modern a tins să-și etaleze un ideal abstract spre care să tindă. Epoca postmodernismului exprimă o neîncredere tot mai mare față de aceste meta-narațiuni. Devin tot mai clare premisele ideologice ale unui asemenea discurs. Scepticismul față de pretențiile unei obiectivități reprezintă, după Lyotard, simptomul principal al unei interogații postmoderne.

Doctrinle aparent diferite, cum ar fi hegelianismul, naționalismul, marxismul, hermeneutica ș. a. se regăsesc sub aceeași cupolă a modernității, întrucât fiecare pretinde de a propune singura interpretare cu adevărat legitimă și exhaustivă. Bunăoară, hermeneutica, inclusiv cea textuală, este actualmente aspru criticată, fiind privită ca un avatar al concepțiilor restrictive moderniste. A dovedit-o Umberto Eco, cu a sa *Opera deschisă*, în care enunță ideea unor infinite interpretări care pot fi atribuite operei artistice, dezavuând astfel rolul hermeneuticii [3]. Susan Sontag merge și mai departe: „Revoluția cea mai recentă în gustul contemporan pentru poezie – revoluția care l-a detronat pe Eliot și l-a înălțat pe Pound – reprezintă abandonarea conținutului poeziei, în sensul de mult acceptat al termenului, respingerea a tot ceea ce a făcut ca poezia modernă să cadă pradă zelului interpreților” [4, p. 57].

Lyotard distinge două forme ale cunoașterii propagate în timp: cunoașterea „narativă”, de origine populară, și cunoașterea științifică. Specificul primului tip de cunoaștere constă în faptul că narațiunea se legitimează pe sine după principiul: „Facem ceea ce facem, deoarece acesta este modul în care o facem” [1, p. 46]. Cunoașterea „narativă” postulează cunoașterea în numele unei finalități: iluminismul propaga cunoașterea ca remediu împotriva ignoranței, ideologia marxistă propovăduia emanciparea omului de exploatare prin lupta dusă de proletariat, capitalismul izbăvește omenirea de sărăcie prin intermediul pieței etc. Primul tip este propriu societății tradiționale, în care romantismul a impulsivat cunoașterea, iar modernismul i-a prelungit resorturile. Al doilea tip este caracteristic societății postmoderne. Cunoașterea sau adevărul științific rezidă în puterea de a aduce probe asupra ceea ce spune destinatarul. Cele două tipuri de cunoaștere sunt incompatibile.

Modernitatea europeană, bazată pe legitimitate religioasă-filozofică sau unanim-populară (consensul popular), intră în impas. În postmodernitate are loc un proces general de delegitimare ideologică, exprimată în primul rând prin pierderea credibilității marilor scenarii (narative). Accentul se mută de pe scopuri (progres, utopie, îmbogățire) pe mijloace. Legitimitatea postmodernității a fost înlocuită cu criteriul operativității. Ceea ce este operativ devine adevărat și just. Societatea trebuie să ofere întâi de toate mijloacele de care să beneficieze cât mai multă populație. Este momentul când societatea intră în epoca postindustrială. Lyotard arată că scenariile de legitimize îsi pierd credibilitatea nu numai datorită schimbării tipului de societate productivă, dar și din motive de ordin teoretic, care privesc modul de cunoaștere promovată. Cu alte cuvinte, schimbarea se produce și în spațiul filozofiei. Discursul filozofic de o anumită orientare începe să se erodeze datorită faptului, cum subliniază Nietzsche, că științele erau subordonate filozofiei, ea însăși de natură narativă, care determina o atitudine supusă unei copleșitoare ideologizării. În așa fel, științele devin ideologie și instrument al puterii, pierzându-se valoarea de adevăr și, în consecință, credibilitatea. Acest lucru a condus, la intersecția sec. XIX și XX, la un pesimism funciar. Lyotard demonstrează că științele trebuie scoase de sub teroarea filozofiei și redată lor înseși, altfel zis, scoase de sub teroarea ideologiei

care subjugă, indiferent de culoarea acesteia. Noile forme legitimize sunt aflate în practica lingvistică și interacțiunea comunicățională.

Cunoașterea științifică are două laturi principale: cercetarea și învățământul. Cercetarea ce legitimizează prin criteriul performativității. Cercetarea și știința în general există pentru a dezvolta tehnica, ce devine tot mai performantă, și nu invers. În modernitate, omul de știință se dedica unei căutări pure a adevărului pentru el însuși. În postmodernism, adevărul a încetat să fie prezentat ca o garanție a progresului nelimitat, ca o piesă în circulația capitalului. „Cercetarea începe să funcționeze după normele organizării muncii în întreprinderi, creditele fiind oferite de capitalism prin finanțarea departamentelor cu «aplicații» practice sau prin crearea unor fundații de specialitate”, notează Mircea Cărtărescu [2, pp. 38-39].

Cea de a doua componentă a cunoașterii științifice este învățământul înțeles ca subsistem social. Noul învățământ nu mai este axat pe formarea de caractere, ci pe competențe. Aceasta este necesar, pe lângă simplul fapt de a furniza specialiști în varii domenii sociale, pentru a putea face față concurenței mondiale. Lyotard se pronunță împotriva autonomiei universitare tocmai pentru a pune universitățile în serviciul social. Învățământul nu mai poate fi umanist și idealist, ca în epoca modernă, ci pragmatic, bazat pe performativitate.

Mircea Cărtărescu aplică ideile lui Lyotard și reiterează că în Occident istoriile literare nu se mai practică. De la război încoace nu a fost publicată nicio istorie literară notabilă. Chiar și în universități, unde se menține un spirit conservator sau o oarecare inerție, cursul general de istorie a literaturii este înlocuit cu cursuri opționale.

În România istoriile literare proliferază. După război au apărut mai multe cărți semnate de Negoșescu, Manolescu, Ulici, Ștefănescu. (Poate fi amintit, în acest context, și volumul lui Cimpoi, axat pe literatura română scrisă în Basarabia.) În spațiul românesc mai domină convingerea că există o realitate literară obligatorie pe care o istorie literară o reflectă fidel. Soarta acestor opere este soarta tuturor marilor scenarii legitimize ale lui Lyotard: „Ele își pierd credibilitatea și devin, în cele din urmă, obsolescente” [2, p. 212].

Spre sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX se produce un fenomen remarcat de filozofi, istorici și literați: slăbirea încrederii în valorile considerate încă absolute și imuabile. Se încetățenește o serie de valori fetișizate, cum ar fi „dictatura proletariatului” (Marx) sau „frumusețea care va salva lumea” (Dostoievski) etc. Unii gânditori ai momentului încep să vadă în aceste valori numeroase prejudecăți, care devin totodată o sursă a discriminării și a totalitarismelor.

Postmodernitatea propune un alt tip de valoare, numită de Gianni Vattimo, „slabă” [5]. Adevărul nu mai e o realitate stabilă, ci devine un concept variabil, care își stabilește conținutul în funcție de comunicare și al inter-relației, devine foarte apropiat de conceptele estetice schimbătoare. Vattimo crede că metafizica trebuie să interpreteze adevărul nu pornind „de la modelul pozitivist al

cunoașterii”, așa cum s-a întâmplat până acum, în epoca modernă, ci „de la experiența artei”. Rolul artei și al culturii în noul tip de societate trebuie fundamental reconsiderat. Trebuie purces la o „estetizare” în lumea postmodernă, care o succede pe cea modernă.

Analizând meditațiile lui Nietzsche despre om, Vattimo consideră că ideile marelui filozof german despre moartea lui Dumnezeu și, în consecință, despre moartea omului însuși au fost tălmăcite greșit, tendențios și puse sub semnul unei ideologizări în spiritul epocilor moderne, marcate de o gândire „tare”. S-a învederat abolirea, de către Nietzsche, a moralității și crearea unui fundament pentru edificarea unui om nou, superior, *Übermensch*. Când, în fapt, lucrurile stau altfel. Nietzsche vorbește despre dispariția omului ca valoare absolută, supradimensionată de umanismul raționalist, și despre apariția, în locul acelui om, a unor valori individuale – fie particulare, fie de grup – create pentru a dăinui o perioadă de vreme și într-un context.

Începând cu Nietzsche în *Amurgul zeilor*, filozofii s-au exprimat în permanență cu privire la decadența culturii, la devalorizarea și chiar de-realizarea lumii. Filozofii au creat un adevărat front comun, declarat întru apărarea „valorilor umanității” (la Heidegger ființa se anihilează în măsură ce se transformă în valoare). [6] Este evident că umanismul, înțeles în tradiție iluministă, a eșuat: o demonstrează și curentele literare avangardiste și totalitarismele social-politice, create în Europa interbelică (inițiate încă înainte de primul război mondial).

Postmodernismul ne invită să abolim ideologizarea excesivă și credințele absolute, compromise iremediabil. Societățile care au renunțat la aceste idealuri perimate, înlocuindu-le cu o infinitate de poli de atracție, reprezintă modele de libertate și prosperitate. Postmodernismul este legat de procesul de democratizare, desfășurat la o cotă largă, fără precedent, atât pe orizontală, într-o serie de țări de pe mai multe continente, cât și pe verticală, în perfecționarea democrației unor țări devenite etalon democratic. Apar noi condiții de estetizare accentuată a existenței. În ultimii ani asistăm la un fenomen care și-a mărit amploarea progresiv: informatizarea. Aceasta contribuie la modificarea artei și a felului de a înțelege și recepta arta. S-a vorbit mult, în contextul informatizării, despre „moartea artei”. Era informațională a realizat ceea ce încercase acum un secol mișcărilor avangardiste, anume să-i sporească impactul propunând alte paradigme artistice, să o facă mai vizibilă. Avangarda se dorea a fi artă pentru mase, artă pentru mulțimi (vezi arta proletară din Rusia imediat după revoluție), în contrasens cu arta tradițională, înțeleasă ca elitară și restrânsă în conformitate cu celebrul principiu al „autonomiei esteticului”, care îi rezerva o zonă redusă de activitate.

În postmodernism arta se democratizează, își deschide porțile, devine accesibilă. Artă stă la dispoziția oricui, poate fi propagată oriunde și întâlnită unde te aștepti mai puțin. Noile tehnologii schimbă mentalitățile mai bine decât orice demers poporanist. Opera de artă nu mai are caracter de unicat și este ubicuă. Mass-media nu mai acordă interes artelor zise „înalte”, „serioase”, „pentru versați”, în schimb distribuie divertisment în conformitate cu un singur principiu estetic: procurarea

plăcerii. Opera de artă devine *entertainment*. Arta ca sferă de apartenență a unor oameni selecți dispare, limbajele „inițiatice”, „oculte” își limitează domeniul. Arta se dizolvă în social. Atitudinea modernistă, elitistă nu dispare în întregime, ci supraviețuiește tocmai datorită unei simultaneități asigurate în postmodernism, exact ca în versurile lui Philipide: „epoci varii, și vechi, și noi, sunt date/ Deodată toate”. Arta nu se mai află situată în centru, ci la periferie. Heidegger vorbește în *Originea operei de artă* despre artă ca „eveniment de fundal” [7]. În postmodernism se poate vorbi mai degrabă despre o întoarcere spre începuturi. Această întoarcere spre un timp de dinaintea epocii romanticilor, care au înnobilit conceptul de artă, este condiția necesară pentru a transforma întreaga lume într-o operă de artă.

Bibliografie

1. Lyotard, J.-F. Condiția postmodernă. Raport asupra cunoașterii. ed. Babel, București, 1993;
2. Cărtărescu, M. Postmodernismul literar românesc. Ed. Humanitas, București, 1999;
3. Eco, Umberto. Opera deschisă. Ed. Paralela 45, Pitești, 2006;
4. citat după Caiete critice. nr. 1-2, București, 1986;
5. Vattimo, G. Gândirea slabă. Ed. Pontica, Constanța, 1998;
6. Vattimo, G. Aventurile diferenței. Ce înseamnă a gândi în accepția lui Nietzsche și Heidegger. Ed. Pontica, Constanța, 1996;
7. Heidegger, M. Originea operei de artă. Ed. Humanitas, București, 1995.

CZU:929.5

ÎN ÎNTÂMPINAREA BICENTENARULUI ALECSANDRI ÎN CEA DINTÂI RECONSTITUIRE GENEALOGICĂ

CHISCOP Liviu, drd.

Școala Doctorală de Științe Lingvistice și Literare
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. *Corolar al unor îndelungate căutări, cercetări și lecturi în arhive ori biblioteci, prezentul articol reprezintă cea dintâi reconstituire genealogică, consacrată lui Vasile Alecsandri. Întreprinsă atât în direcția ramurii paterne (Alecsandri), cât și a celei materne (Cozoni), respectiva genealogie menționează deopotrivă ascendenții poetului, urmașii săi, precum și rude colaterale. Având șansa valorificării unor informații de care – cum se va vedea – ceilalți biografi ai poetului n-au putut dispune la vremea lor, ne-am axat atât pe clarificarea unor aspecte controversate referitoare la originea poetului, cât și pe corectarea unor erori, confuzii și inadvertențe întâlnite în mai vechi studii și articole, ori chiar în istorii literare, biografii și monografii. În secvența finală, destinată obișnuitelor Concluzii, am evidențiat caracterul novator al cercetării, menite a limpezi unele momente ale traseului existențial al poetului, cu siguranță cel mai complex și fascinant din*